

Matuska Márton

Halogatjuk, egyre csak halogatjuk¹

(Az 1944-1945-ben lezajlott délvidéki tragédiánk feltárása)

Mi történt a vajdasági magyarokkal 1944 végén, 1945 elején?

Egyre többen tudnak válaszolni ennek a kérdésnek a lényegére, de még mindig nagyon kevesen, és még mindig nincs rá teljes válasz. Pedig a történések óta itt lóg kérdés a levegőben. Huszonkét éve is elmúlt már, hogy nyilvánosan is fel lett téve, mégpedig abban a nevezetes levélben, amelyet a történelmi VMDK elnöksége fogalmazott meg 1990 áprilisában, nyomban a szervezet megalakulása után, s postázva lett a címzettnek: a Vajdasági, valamint a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémiáknak. Válasz azóta sem érkezett. A kérdező politikai szervezetünk akkor úgy mérte föl, hogy ha számít a délvidéki magyarság bizalmára, akkor az ilyen lényegi ügyeinkkel akkor is foglalkozni kell, illetve ezekkel kell foglalkozni, ha a hatalomtartók és a többségi nép minden áron és módon ellenzik. És hogy a kérdező helyesen cselekedett, arra bizonyították, hogy a VMDK szinte hetek alatt több tízezer tagot toborzott magának, a hamarosan megtartott s a valamivel későbbi általános választásokon pedig olyan sikeresen szerepelt, hogy a Szövetségi (jugoszláv) országgyűlésben három, a köztársaságiban (szerb) 9, a tartományban pedig 17 képviselői helyet szerzett. Nem beszélve arról, hogy a tartományban minden magyar

többségű községben nyert. A magyar választók megbizonyosodtak tehát arról, hogy a politikai szervezetük elnökségének sikerült megfogalmaznia és képviselnie a magyarságot érintő gondok egyik legfontosabbikát. Nevezetesen nyilvánosan szólni háború végén és az utána következő hónapokban lezajlott magyarüldözést.

A válasz napjainkra tehát nagyjából megválaszolhatóvá vált. Vagyis kimondható, hogy a szóban forgó időszakban Tito és emberei a Délvidéken mintegy húszezer ártatlan magyart likvidáltak, legtöbbjüket jeltelen tömegsírokban ásták el. Azt is tudjuk, hogy áldozataikat, likvidálásuk előtt rendszerint kegyetlenül megkínózták, mint ahogyan az is: a likvidáltak vagyonát elkozták, a hozzátartozókra szegyenbélyeget sütöttek. Kiderült az is, hogy a magyarok és a németek megritkítása – a későbbi évek során majdnem a teljes németiség kisöprése – után a magyaroknak mintegy ötödének (84000 lélek) elüldözése követte.

Sem a tömegirtás, sem pedig a több százezer főt kitevő nemzetiségiek elüldözése nem spontánul, nem tervszerűtlenül bonyolódott le. Előre kitervezett, jól megszervezett, országos vállalkozás volt ez, amely a hatalom csúcsán állók utasítására, fegyveres erőinek irányításával, uszítása mellett, közreműködésével folyt le. Bizo-

¹ A 2012. október 6-án, Zágrábban, az Ady Endre klubban tartott előadás írott változata.

nyos személyeket – hatalmas tömegeket – név szerint kerestek és tettek el láb alól, illetve – amint azt az okmányokban ma is olvashatjuk – likvidálták őket, vagy dobták át a határon.

Néhai Mészáros Sándor történészünk átbogarászta a rendelkezésre álló levéltári dokumentumokat és összeírta a Titóék által háborús bűnössé nyilvánított délvidéki magyarokat, s arra a következtetésre jutott, hogy legfeljebb 800-900 személyről lehetett volna bebizonyítani a vétkekesség.² Bizonyítás azonban nem volt, azóta is a pusztaság maradt. A likvidálás és elűldözés, a vagyonek kobzás után a hozzátartozókat egész életre szóló hátrányos megkülönböztetés sújtotta. Egy-egy helység teljes magyar lakosságát, sőt az utódjaikat és hozzátartozóikat is megbélyegzés érte.

A tömegirtás mellett módszeresen keresték és tették el láb alól a magyarság mindenemű vezetőit: gazdaságiakat, politikaiakat, szellemieket. Legnagyobb veszteséget a lelki vezetőkben szenvedtünk. Mintegy harminc pap esett áldozatul. Attól az időtől kezdve csak baloldali vezetőink lehettek, akik között ugyan akadtak tisztességes emberek, akik hittek a kommunista ideológiában, a mérce azonban nem a tisztességen alapult, hanem azon, hogy a vezető vakon teljesíti-e a PÁRT parancsát.³ Nem véletlenül kerültek hatalomra, lettek élet s halál urai erkölcstelen, züllött alakok, a kis- és nagyközösségek söpredéke, a közösségük által megvetett, hitványnak tartott személyek. Akik, ha kellett embereket irtottak. El

kellett felejtenünk, hogy valaha is léteztek másmilyen, nem baloldali vezetőink. A történelmünk mintha 1944 őszén, a kommunizmus vezetésével kezdődött volna, a dicsőséges „felszabadulással”.

A vérengzés oka

A titói hatalomtartók hivatalosan a kezdetektől fogva igazságszolgáltatásnak mondták a magyarok elleni tevékenységüket, azt állítván, azokat büntetik, akik felelősek a magyar hatóságok által 1942 januárjában a Délvidéken – Újvidéken és a környékén – lebonyolított vérengzésért, valamint azokat, akik „a fasiszta Magyarország megszállójának szolgálatában álltak.”

Történelmileg igazolható, hogy Magyarországon 1944 márciusáig – a német megszállásig – üldözték mind a náci-fasiszmus, mind pedig a kommunizmus híveit. Rákosi Mátyást is és Szálasi Ferencet is, a két, lényegében azonos ideológia legismertebb magyarországi képviselőit egyaránt börtönbe zárták. Számptalan tényrel igazolható, hogy a titói rezsimet a legkevésbé az igazságszolgáltatás érdekelte. A magyarok – és a németek – elleni atrocitások indítékát Ivan Rukavina tábornok, a bánági bácskai és a drávaszögi (Baranya) részeken, 1944. október 17-én bevezetett katonai igazgatás teljhatalmú parancsnoka fogalmazta meg 1944. október 22-én közzé tett kiáltványában. A szinte sosem emlegetett okmányt átmesélve idézi Aleksandar Kasaš⁴: „Hangsúlyozza benne a vidék délszláv jellegének megőrzését valamint a szláv lakosság kötelességét, hogy a nemzeti jövő érdekében tá-

² Mészáros Sándor: *Holtta nyilvánítva, Délvidéki magyar fátum 1944-45 I. Bácska. Hatosik Síp Alapítvány, Budapest 1995.*, 30. oldal

³ Aleksandar Rankovics, Tito teljhatalmú belügyi megbízottja a Jugoszláv Kommunista Párt 1948. július 22-én tartott kongresszusán szól arról, hogyan kell tekinteni a PÁRT-ra. Ebből idéz és következtet belőle könyvében Gordán Akrap (*Specijalni rat 2, Večernji list* kiadása, Zagreb, é.n.) a 37. oldalon, s Rankovics Beszéde alapján megállapítja: „A párt mindenkinek felette áll: az erkölcs, a jog, a tisztesség, a barátság, a család felett.”

⁴ Aleksandar Kasaš: *Mađari u Vojvodini 1941-1946*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 1996. 158. oldal

mogassa a szükséges intézkedéseket.” A tanúk emlékezéseiből és a dokumentumokból tudjuk, hogy a helyi szláv lakosság részéről ez a támogatás miben nyilvánult meg: száz- és százezer följelentést a hóhérként eljáró hatalmi szerveknél, tevőleges részvételt a magyarok begyűjtésben, kínzásában, likvidálásában, az események későbbi, máj napig tartó leplezésében, a dokumentumok hamisításában...

Nem csupán egy-egy esettel, hanem egész falvak akkori eseményeivel igazolható, hogy csakugyan a magyar lakosság megrikítása és megrendszabályozása volt a cél.⁵ Az Újvidéken megjelenő Szabad Vajdaság (Később: Magyar Szó), a titói Jugoszlávia egyetlen magyar nyelvű napilapja 1945. február 27-i számában megjelentetett vezércikk kifejezi, mennyire lehettek egyenrangú állampolgárai az országnak az itt élő magyarok. A névtelenül megjelentetett írás egy néhány héttel korábban közölt hír tételét veszi alapul. Abban a hírben az volt olvasható, hogy az ország magyarsága gyanús, de a többségi lakosság bizalmat előlegez neki, amely bizalmat utólag ki kell érdemelni. A vezércikk írója így fogalmaz: „A fasiszta megszállás **az egész magyarságot** fasiszta gyanúval feketítette be, **minden magyaron** (Kiemelések M.M.) rajta van egy kicsit ez a bélyeg”.

Ismét itt az idő

Furcsa, de számtalanszor tűnt már úgy, hogy elszalasztottuk az utolsó történelmi

alkalmat is, hogy Magyarország tisztázza ezt az ügyet déli szomszédjával. Napjainkban ismét azt tapasztalhatjuk, hogy kegyes hozzánk a sorsunk, újabb alkalmat kaptunk.

Az itteni magyarok rendszabályozása ugyanis a második Jugoszlávia szétrohadásáig tartott. Az utána következő milosevicsi éra vezérének érdeke volt Tito dicsfényének minél hatásosabb feketítése, ezért nem esett komolyabb bántódásuk azoknak, akik az 1944-1945-ös vérengzésekkel foglalkoztak. A mélységes hallgatás tehát 1990-ben megszűnt. Elsőként a Magyar Szó indított róla cikksorozatot 1990 októberé közepétől 1991 februárja végéig, majd egymás után jelentek meg cikkek, könyvek, helyi monográfiák, készültek dokumentumfilmek, s kisebb játékfilmek is. Valójában azonban a kérdés két állam közötti tisztázása mind a mai napig nem történt meg. Kísérletet tett rá három évvel ezelőtt, 2009 októberében Sólyom László magyar és Boris Tadić szerb államfő, akik közös akadémiai bizottság felállítását kezdeményezték. Valójában azonban a vérengzések megtörténte óta a magyar állam nem tette meg azt a szükséges lépést, amely az ügy tisztázásához szükséges. Véleményem szerint a Sólyom-Tadić-féle kísérlet nem vezet célba. Rosszul indult, s ugyanúgy folytatódik.

Az első mulasztást azonban a kezdet kezdetén, a párizsi béketárgyalások idején mulasztottuk el, ahol a vérengzést nem hozta szóba a magyar delegáció. Nem volt rá

⁵ A magyarok elleni atrocitások kutatása és feldolgozása során általában csupán érintőlegesen foglalkozunk a németek sorsával. Három, magyarok által is lakott helység: Csurog, Zsablya és Mozsor minden magyar lakóját háborús bűnössé nyilvánította a katonai igazgatás tartama alatt a hatóság. A csurogi tragédiáról szól Teleki Júlia könyve: *Hol vannak a sírok?* (Luxor Color Print, Óbecse, 2007.) A zsablyaiakéről Matuska Márton írt: *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok?* (A VMDP Történelmi Bizottsága, Temerin, 2004.) A Sajkás-vidék egyik kis helységében, a mai Kabolban két helybéli magyar lakos, az ottani csendőrpáncsnok támogatásával megakadályozta 1942 januárjában a razzia keretében tervezett vérengzést, 200 helybéli szerb lemészárlását. A negyvennégy októberében bekövetkezett fordulat után mindkét helybéli hihetetlennek tűnő körülmények között likvidáltak. (Erről szól Horváth Orbán magyarul és szerbül egyaránt megjelent könyve: *Eltévedt hősök téves csataterén, illetve: Zalutali heroji na pogrešnom bojištu*. Kárpátia Stúdió Kft., Budapest, 2011.)

mód. Pedig a magyar kormánynek megfelelő informátorai voltak, akik meglehetősen jó adatokkal szolgáltak. Gondoljunk csak Mindszenty primás Gyöngyösi külügyminiszternek címzett levelére.⁶ Ha akkor nem volt mód a kérdés fölvetésére, akkor föltehető ez az újabb: De nem volt azóta sem? Hogy ennek a lépésnek miből kell állnia, azt Magyarország irányítóinak kell megfogalmazniuk, függetlenül attól, hogy a szerb államnak tesz-e majd. Bármilyen formában is fogalmazzuk meg véleményünket, a szerb tömeg zömének nem fog tetszeni, éppen ezért, és

ennek ellenére bölcsen kell fogalmaznunk.

Minél tovább halogatjuk a tisztázást, annál nehezebb feladattal találjuk szembe magunkat, s annál inkább kezére játszunk mindazoknak, akiknek a halogatás a közvetett céljuk, az igazi pedig a vérengzés elbagatellizálása. Lassan cinkosaikká válunk az ilyen szándékúaknak. Ma már nem a feltárással kellene foglalkoznunk, hanem az ártatlanok rehabilitálásával, az elkobzott magyar vagyon visszaszerzésével, a tömegsírok feltárási utáni méltó megjelölésével. Újvidéken, 2012. november 13-án.

A NÉMETJEINK KISZOLGÁLTATÁSÁRÓL SZÓLÓ DOKUMENTUM MAGYAR FORDÍTÁSA

A JUGOSZLÁV NÉPFELSZABADÍTÓ HADSEREG
ÉS A PARTIZÁN OSZTAGOK
LEGFELSŐBB PARANCSNOKSÁGA

Biz. 108. sz.
1944 december 26.

VAJDASÁG KATONAI IGAZGATÁSÁNAK – Ivan Rukavina tábornoknak –

A németek mozgósításával és az SZSZSZR-be irányításával kapcsolatban fel fogja keresni Zapevalin vezérőrnagy a III. Ukrán Frontról. Zapevalin vezérőrnagy igényét minden tekintetben teljesíteni kell a szerint a terv szerint, amelyet ő ki fog fejteni.

HALÁL A FASIZMUSRA – SZABADSÁG A NÉPNEK [A legfelsőbb parancsnokság kerek pecsétje]

A VEZÉRKARI FŐNÖK HELYETTESE
Vezérőrnagy [Olvashatatlan aláírás]

[Kézzel rájegyezve: ad acta.]

[Az okmányon olvasható többi, kézzel írott jegyzet szemmel láthatóan későbbi keltezésű, az akta lényegével nem áll összefüggésben]

⁶ Alevél első idézése megtalálható: Matuska Márton: A megtorlás napjai, Forum-Magyar szó, Újvidék, 1991. 376-380 o.

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

F 110-88

Pov.br. 108 ✓

26 decembra 1944 g.

VOJNOJ UPRAVI ZA VOJVODINU

- Generalu Rukavini -

U vezi mobilizacije Nemaca i njihovog upućivanja u SSSR doći će vam general-major Zapevalin iz III Ukrajinskog fronta.

General-majoru Zapevalinu izaći u svemu u susret i udovoljiti njegovim traženjima po planu koji on bude izložio.

SMRT FASIZMU - SLOBODA NARODU!

POMOĆNIK NAČELNIKA
General-major

Matuska! ✓

815-115

Méltó emlékhelyre várva a csurogi dögtemetőben (2011. május 15.)